

A close-up portrait of Carmelina Sánchez-Cutillas. She has voluminous, wavy brown hair and is wearing a dark, textured jacket over a dark top. She is adorned with a pearl necklace and a pearl earring. Her expression is calm and thoughtful, looking slightly to the right of the camera. The background is a solid, deep purple color.

CARMELINA
SÁNCHEZ-CUTILLAS

«Des de les fronteres del silenci»

à

Carmelina

Sánchez-Cutillas

Esriptora de l'any 2020

Carmelina Sánchez-Cutillas.
«Des de les fronteres del silenci»

© Dels textos: Joan Borja Sanz i M. Àngels Francés Díez
© De l'edició: Acadèmia Valenciana de la Llengua
© De les fotografies: Antonio Pradas Montoya
Hereus de Carmelina Sánchez-Cutillas

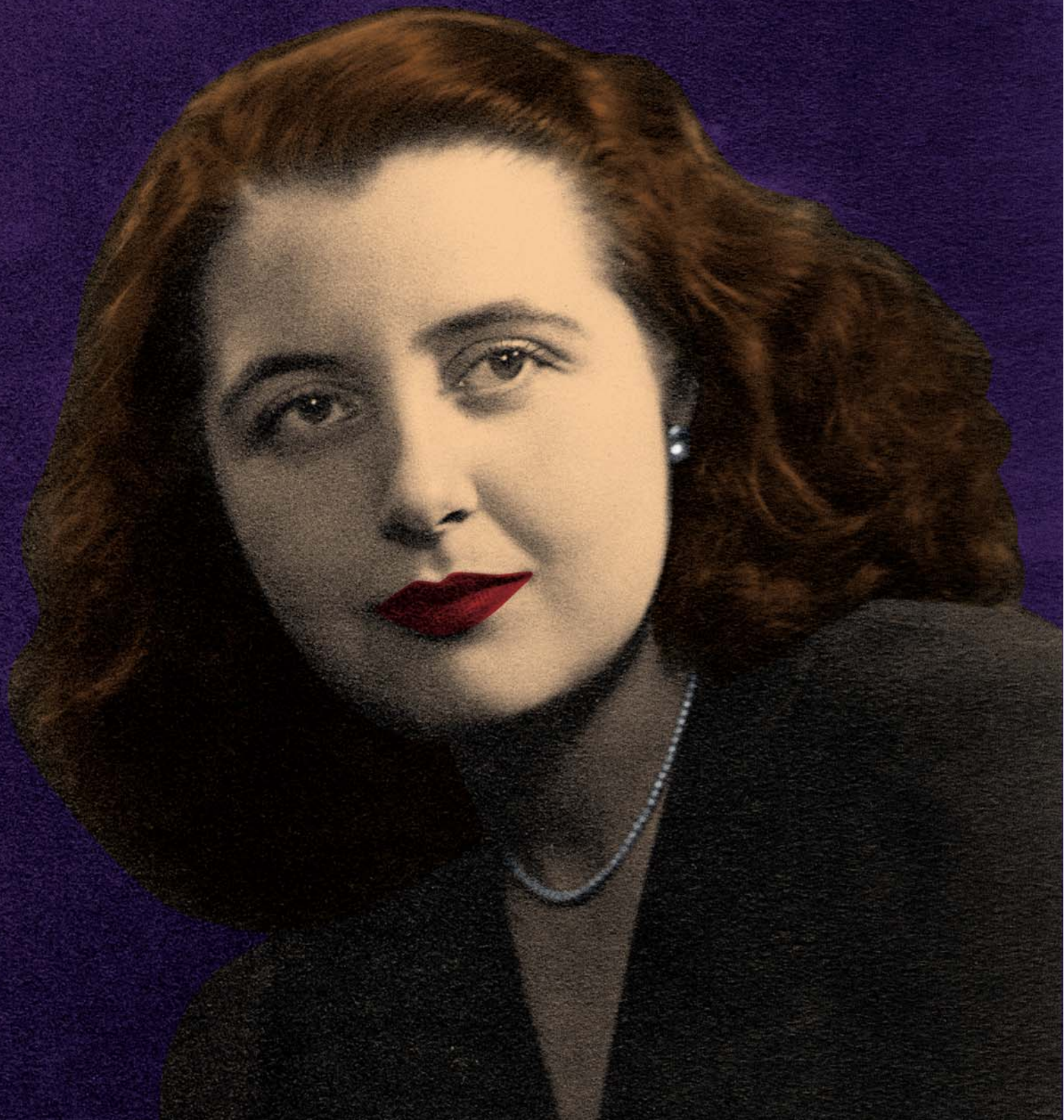
Imatge de la portada: Carmelina Sánchez-Cutillas. Fotografia dels anys quaranta
procedent de l'arxiu familiar, acolorida en 2020

Disseny i maquetació: Espirelius
Impressió: Gràfiques Vimar, SL
DL: V-805-2020

CARMELINA SÁNCHEZ-CUTILLAS
«Des de les fronteres del silenci»

Carmelina
Sánchez-Cutillas
Espectora de l'any 2020

CARMELINA SÁNCHEZ-CUTILLAS

«Des de les fronteres del silenci»

Carmelina Sánchez-Cutillas (Madrid, 1927? – València, 2009) és una escriptora del tot singular en el marc de les lletres valencianes contemporànies. Neta per via materna de l'historiador i folklorista alteà Francesc Martínez i Martínez —de qui va fer la biografia *Francisco Martínez Martínez, un humanista alteano (1866-1946)* (1974)—, també ella va publicar estudis sobre història i literatura medieval, com ara *Don Jaime el Conquistador en Alicante* (1957), *Lletres closes de Pere el Cerimoniós endreçades al Consell de València* (1967), *La Fàbrica Vella, dita de Murs i Valls* (1970) o *Jaume Gassull, poeta satíric valencià del segle xv* (1971).

En el terreny literari va reeixir en el conreu de la poesia, amb volums com *Un món rebel* (1964), *Conjugació en primera persona* (1969), *Els jeroglífics i la pedra de Rosetta* (1976) i *Llibre d'Amic e Amada* (1980). En prosa creativa ha publicat obres com *El llamp i la sageta dels records* (1979) i *A la reverent e honrada sor Francina de Bellpuig, monja professa al convent de la Puritat e cara cosina nostra* (1981). També és autora d'importants treballs fins ara inèdits, en valencià

i en castellà, com els poemaris *Joiosa guarda* (1964) i *De la cendra i la flama* (1964-1966) o l'assaig *Violant d'Hongria*. Tanmateix, Carmelina Sánchez-Cutillas ha estat coneguda i reconeguda, sobretot, com a autora de *Matèria de Bretanya* (1976), Premi Andròmina de narrativa l'any 1975: una de les creacions més delitoses, delicades i sorprenents del panorama literari valencià del segle xx.

Ençà i enllà de l'obra publicada, Carmelina Sánchez-Cutillas és una personalitat incommensurable. Sens dubte, la gran escriptora valenciana del segle xx —encara pendent de descobrir en molts aspectes. La seua veu, enamorada de la vida, del coneixement i de les paraules, va temptejar —«des de les fronteres del silenci»— una triple rebel·lió justa i necessària: contra la submissió lingüística, contra el totalitarisme ideològic i contra totes les intricades i fossilitzades formes de la discriminació per raó de gènere.

Sóc Carmelina Sánchez-Cutillas i em coneix prou de gent; però com que els coneguts ja estan assabentats de la meua vida i als altres em sembla que no els interessarà massa, pense que no cal haver d'aparellar el meu "curriculum vitae". A tot açò afegiré que no m'agrada gens parlar de prebendes i oripells -no per una falsa modèstia, sinó precisament perquè l'escassetat de títuls abat el meu orgull.

I així em presente ara, amb les mans mig buides, aprenent de moltes coses i mestre de cap d'elles; o millor encara, fent meues les paraules de misser Ferràn Valentí, aquell humanista del 500 que es descrivia com a "inerudit deixeble dels deixebles".

Pregue, ^{sonnie} ~~sonnie~~ i fins i tot maldic en valencià, però per culpa del destí no vaig néixer a Altea, ni a València, ni a Alacant. Malgrat ~~aquest fet~~, sóc plenament mediterrània.

No puc negar que m'agrada escriure i que tinc alguns llibres publicats. Sé una miqueta de historia i de literatura medievals, però açò deu d'ésser perquè ~~est~~ em trobe més identificada amb aqueixa época que no pas amb aquesta, de la qual estic dramàticament desarrelada.

De tant en tant faig un poema; un poema rebel i angoixat.

Estic casada i tinc dues filles i dos fills. I sempre que ho dic em ve al cap el romanç català de N'Escrivaneta: "Petiteta l'han casada / la filla del Carmesí / de tan petita que n'era....." !Coses!

Estime la mar, el riu i la pluja, l'Aitana i el Puigcampana, els ocells i ^{els fets} ~~les coses~~ petites ^{de cada dia} i senzilles. Per això m'atreu ~~els~~ "l'estament ciutadà": els dels

Semblança autobiogràfica

Soc Carmelina Sánchez-Cutillas i em coneix prou de gent; però com que els coneguts ja estan assabentats de la meua vida i als altres em sembla que no els interessarà massa, pense que no cal haver d'aparellar el meu «curriculum vitae». A tot açò afegiré que no m'agrada gens parlar de prebendes i oripells —no per una falsa modèstia, sinó precisament perquè l'escassetesa de títols abat el meu orgull.

I així em presente ara, amb les mans mig buides, aprenent de moltes coses i mestre de cap d'elles; o millor encara, fent meues les paraules de misser Ferran Valentí, aquell humanista del 500 que es descrivia com a «inerudit deixeble dels deixebles».

Pregue, somric i fins i tot maldic en valencià, però per culpa del destí no vaig néixer a Altea, ni a València, ni a Alacant. Malgrat tot, soc plenament mediterrània.

No puc negar que m'agrada escriure i que tinc alguns llibres publicats. Sé una miqueta d'història i de literatura medievals, però açò deu d'ésser perquè em trobe més identificada amb aqueixa època que no pas amb aquesta, de la qual estic dramàticament desarrelada.

De tant en tant faig un poema; un poema rebel i angoixat.

Estic casada i tinc dues filles i dos fills. I sempre que ho dic em ve al cap el romanç català de n'Escrivaneta: «Petiteta l'han casada / la filla del Carmesí / de tan petita que n'era...» Coses!

Estime la mar, el riu i la pluja, l'Aitana i el Puigcampana, els ocells i els fets petits de cada dia. Per això m'atreu «l'estament ciutadà»: el dels nobles i el dels generosos i el de la clerecia, no. I sempre estic del costat del vençuts.

Historiadora

**«Sé una mica d'història i de literatura medievals,
però açò deu ésser perquè em trobe més identificada
amb aqueixa època que no pas amb aquesta,
de la qual estic dramàticament desarrelada.»**

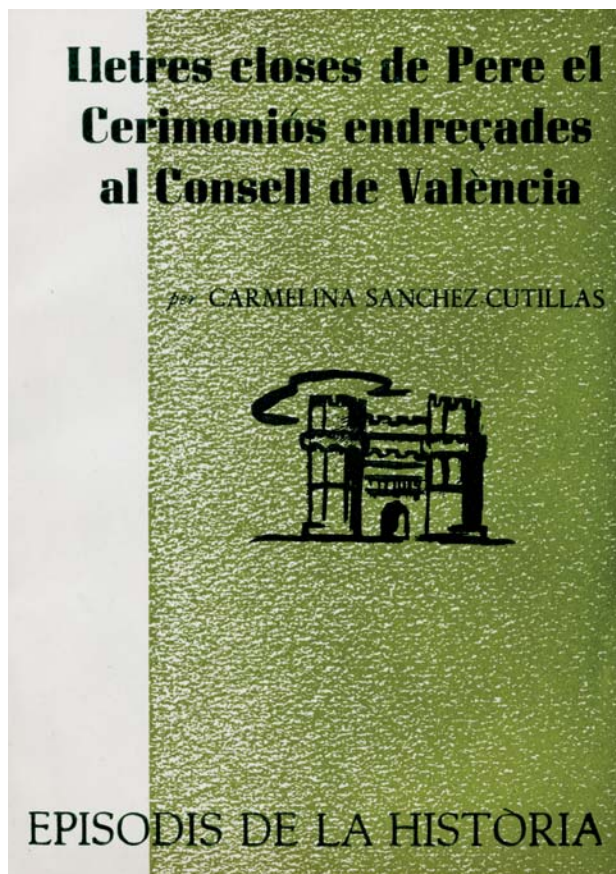
Carmelina Sánchez-Cutillas, semblança autobiogràfica

L'obra d'investigació de Carmelina Sánchez-Cutillas denota la seua sòlida formació com a historiadora i una insadollable curiositat pel coneixement del pas-sat de la Corona d'Aragó, temàtica que va estudiar i divulgar a través de publicacions i ponències en congressos científics internacionals, com ara el Congreso Luso-Español de Historia Medieval (Oporto, 1968), el IX Congreso di Storia della Corona d'Aragona (Nàpols, 1973) o els congressos «Historia de Aragón», VIII (València, 1967) i X (Saragossa, 1976).

Fruit de les seues investigacions en l'àmbit històric són els treballs *Don Jaime el Conquistador en Alicante* (1957), que va guanyar el premi dels IV Jocs Florals de València, *Lletres closes de Pere el Cerimoniós endreçades al Consell de València* (1967), *Notas sobre la estancia del Infante don Pedro de Portugal en la corte del rey don Jaime I de Aragón* (1969) i *El traje en la historia* (s/d), entre d'altres.

També col·laborarà en la premsa de l'època (*Valencia Cultural*, suplement *Valencia* del diari *Levante*, *L'Altar del Mercat*, *L'Altar de Ruzafa*), amb articles de divulgació de temàtica històrica i, en especial, amb una sèrie de semblances de figures històriques femenines que responen al seu interès per la història de les dones, amb articles com ara «La dona a la València medieval. Mite i realitat» (suplement *Valencia*, número 321, 6 de juny del 1962).

El seu amor per la literatura i per la història del poble valencià es connecten, a més, en els estudis, sovint inèdits, sobre la poesia satírica medieval, com ara la comunicació presentada al Congrés d'Història del País Valencià, «Jaume Gassull, poeta satíric valencià del segle xv. L'estil, vocables dubtosos i castellanismes» (1971), on també va participar amb un altre títol, «Los damnificados de la Guerra de la Unión (1345 – 1348) y la función de un nuevo procurador de miserables».

De fet, el llegat que conserva la Biblioteca Valenciana conté també abundant documentació i esborranys de més textos sobre Gassull (especialment, *La brama dels llauradors de l'Horta* i *Lo somni de Joan Joan*), Bonifaci Ferrer i la Bíblia Valenciana, Violant d'Hongria, Bernat Fenollar i *Lo procés de les olives*, sant Vicent Ferrer (de qui publica l'article titulat «Sant Vicent Ferrer, un sant feminista»), Joan Timoneda, Joanot Martorell («Remembrança de Tirant lo Blanch», *Levante*, 1969, premiada per l'Ateneu Mercantil de València), etc.

Sovint ens preguntem com era la princesa Violant ans d'aplegar al nostre regne; desitgem transcórrer el vel de boirassa que cobreix la seua ninesa, la seua minyonia. Però... sols podem imaginar-ho.

Violant d'Hongria (mecanoscrit inèdit)

CARMEN SANCHEZ MARTINEZ

**DON JAIME EL CONQUISTADOR
EN ALICANTE**

INSTITUTO DE ESTUDIOS ALICANTINOS

DIPUTACION PROVINCIAL DE ALICANTE

CARMELINA SANCHEZ-CUTILLAS

**«LA FABRICA VELLA,
DITA DE MURS I VALLS»**

TIRADA APARTE DEL

VIII CONGRESO DE HISTORIA DE LA CORONA DE ARAGON

Tomo II - Volumen II

VALENCIA, 1970

Dona del poble

«I les meues mans guarden encara olors
de xeixa i de verema, i estan
colrades per tots els vents de la terra,
perquè soc una dona del poble
i aquesta és la meua confessió.»

«Aquesta és la meua confessió»,
Conjugació en primera persona

La influència de l'avi de Carmelina Sánchez-Cutillas, Francesc Martínez i Martínez, conegut folklorista i recopilador de literatura popular valenciana, determina segurament un altre viarany d'interés de l'autora com a investigadora: el que recorre els camins del costumisme valencià. En eixe sentit, li va dedicar la biografia *Francisco Martínez y Martínez. Un humanista alteano (1866-1946)* (1974); va fer la introducció del llibre de Martínez *Coses típiques de la Marina, la meua comarca* (1970), l'inèdit *Devociones y tradiciones marianas en pueblos de la provincia de Alicante* i la col·lecció de nadaletes que escrivia cada any.

Col·laborarà, a més, amb entitats destacades en l'àmbit de la cultura popular, com ara fa el llibre de la Falla Na Jornada de 1968, escriu en *Pensat i Fet*, i té publicacions relacionades amb el retrat de la seua

València, en la revista *Assumpta* (on era la responsable de les seccions «València històrica y monumental» i «Recorrido sentimental por las viejas calles de Valencia»).

Als carrers, llums i crits i borumballa...
castanyes torrades... un punt de fredor...
I el Cagonet, des del bressol de palla,
voldria omplir de caliu els nostres cors,
perquè un altre Nadal ara devalla,
poquet a poquet, sobre l'enyor de tots.
Nadaleta (1994)

MAGUEU ELS PATOS, QUE VE TRONÀ.....

A la ciutat, com a l'horta,
es crien alguns pomells
que no son "de mata morta".
Per això, no és desgavell
veure de nit a la porta
de la barraca, al So Pep.

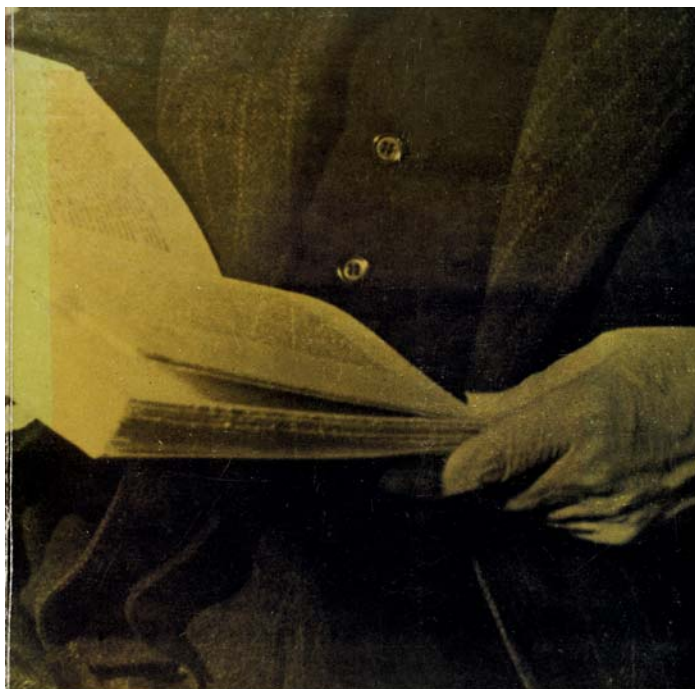
Té una branca en la ma
i vigila amb diligència,
car diuen que ve tronà
o que ve gent de València,
i ell sols guarda el dret romà...
"molta llenya i prou decència".

Però, amb aquestes fadrines
que miren cap al carrer
com si foren dos beguines,
l'home ja no sap què fer,
puix que li han eixit més fines
que eixe ventet de Gener.

Pel cantó, uns trobadors,
trobadors... per la troballa,
que ells de cant, ni un "si bemoll",
i semblen més bé morralla-
Com dia abans: pel cantò
venen dos ninots de falla.
Si com el temps adient,
I ~~quan l'oració~~ *és avinent,*
al bancal i a l'alqueria
la fruita s'està fonent:
tomaques... naps... xerevia...
o... bledes, tot ~~sa seu temps~~ *d'aliment.*
Lo qual és gran llepolia.

!Quina temptació, si En Pep
deixa la branca al costat
o s'adorm, cansat i sec!
Per no vore la tronà

Francisco Martínez y Martínez.
Un humanista
alteano. (1866-1946)

CARMELINA SANCHEZ-CUTILLAS

Francesc Martínez i Martínez

Coses típiques
de la Marina,
la meua comarca

TA

3

Torres

Editor S. A.

Alquimista de versos

«De tant en tant faig un poema, un poema rebel i angoixat.»

Carmelina Sánchez-Cutillas, semblança autobiogràfica

Tinc al meu cor un formigueig de versos.

Les meues mans formiguegen versos,
i me les mire tothora i no hi veig res.

Hi ha dies que tem parlar amb els amics
i, fins i tot, tem mossegar el pa i la fruita
per no esvanir el formigueig de versos
que duc sota la pell i a flor de llavis.

Tinc a la gola, al pols, un formigueig de versos,
i a les cames també; aquestes cames
que pels versos em tremolen tan lleument
com si em llevàs de jeure amb un home,
ara mateix.

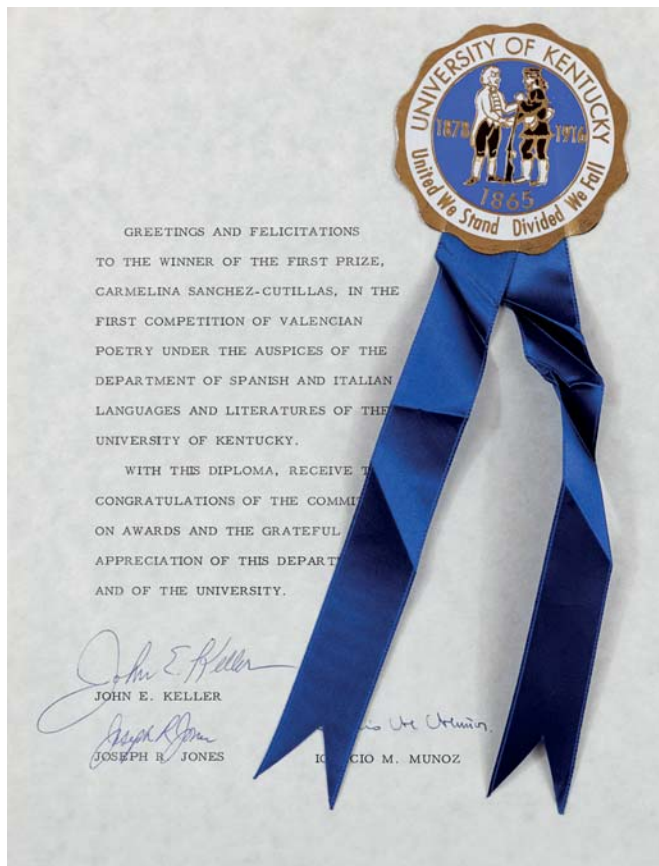
«Conjugació en primera persona»,
Conjugació en primera persona (1969)

L'obra poètica de Carmelina Sánchez-Cutillas irromp amb força en la dècada dels seixanta, amb els poemaris *Un món rebel* (1964) i *Conjugació en primera persona* (1969), una selecció dels quals va ser traduïda a l'anglès sota el títol *A rebel world* (Kentucky, 1969). En eixos poemaris, l'autora «aportarà no sols la denúncia d'un present dominat per la injustícia i la manca de

llibertat, sinó també el record d'un passat —la Guerra Civil i la postguerra— i de tot un món advers on la poetessa reflexionarà i meditarà sobre el seu entorn i la seua identitat» (Alpera 1997: 15). Eixa temàtica es connecta, doncs, amb les preocupacions del realisme social i l'obra de Vicent Andrés Estellés i Miquel Martí i Pol, per posar-ne només dos exemples.

També del 1964 és el poemari inèdit *Joiosa guarda*, que du per subtítol *Versos de mort, versos a mort*. Es tracta d'una llarga, desencisada i lúcida meditació sobre el pas del temps i la inexorable proximitat de la mort, i de la paraula poètica com a antídote de l'oblit personal i col·lectiu:

**El meu accent poètic és
terriblement nou i
camina vora el realisme.
És com una veu sencera
no divisible en parts.
I massa àrida
per a parlar d'altra cosa
que no siguen somnis passats,**

velles inútils lleis,
pobles submisos a
la terra i la lentíssima
singlada de la mort.

«Poema V», *Joirosa guarda* (mecanoscrit inèdit)

De la mateixa època (probablement de 1964 o 1966, segons la documentació conservada en el llegat de l'autora) és el mecanoscrit inèdit *De la cendra i la flama*, que l'autora va presentar al Premi Joan Salvat Papasseit de poesia, on s'endinsa en la reflexió sobre la seua condició de dona i el pas del temps:

Tinc una rosa vella entre les mans
i amb ulls cansats la mire...
Oh, la infinita caiguda del temps,
l'ascensió lluminosa
des de l'abisme de la cendra al foc!
Si açò sembla un grapat de vida morta
també les meues mans envelliran.
De quin arbust va nàixer esta rosa?
On són els cabalosos rius de sang?

«De la cendra i la flama», *De la cendra i la flama* (mecanoscrit inèdit)

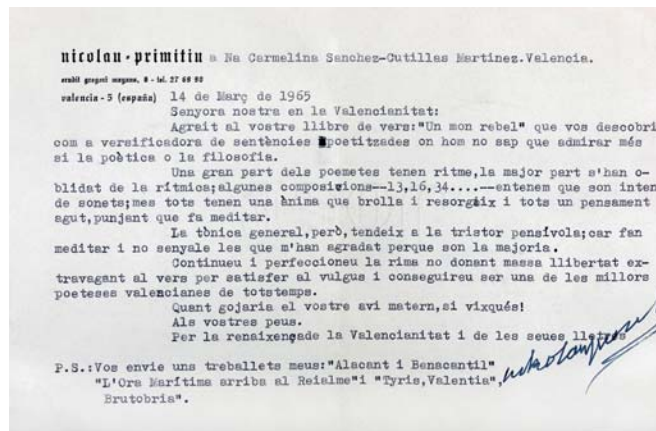
Tampoc no hi abandona, però, la reflexió sobre la identitat col·lectiva i el compromís amb la terra i la mar que sent com a pròpies, constants que travessen tota la seua producció poètica.

En *Els jeroglífics i la pedra de Rosetta*, publicat per Tres i Quatre (València, 1976), el jo poètic ens convida a una aventura a través de solemnes paraules antigues, de ressons mítics i imbricada ambigüitat, a la recerca d'una llengua sàvia i dúctil, desconeguda, que done veu a tot allò que el llenguatge no ha estat capaç de definir: «caminem errants, com la llum d'un estel perdut, però encara no sabem desxifrar el vell jeroglífic» (poema 1).

Així, l'autora es distancia dels poemaris anteriors i opta per una prosa poètica hermètica, culta, d'alta densitat jeroglífica, impregnada d'un desesperança afany de denúncia: «Ara, la meua veu s'ha fet de pedra i no podré llançar el missatge rebel. Una flama immensa, fluorescent, em crema per la nit!» (poema 12).

Segons M. Àngels Francés (2015: 26), «*Els jeroglífics* probablement s'inspira en l'ambició d'Espriu (en *La pell de brau*, per exemple, o en *Primera història d'Esther*) de vincular la pròpia obra amb tota la tradició literària i espiritual de la humanitat. [...] Aquesta estratègia d'integració i subversió de les tradicions esmentades es complementa, en el poemari de Sánchez-Cutillas, amb una altra: la configuració simbòlica nacional catalana».

Amb *Llibre d'Amic e Amada* (1980), Sánchez-Cutillas reprén l'estil realista dels seus primers poemaris, però se centra en l'expressió del desig femení des de l'elegia de l'amor perdut, amb versos que recorden la primera etapa de la poesia de Maria Mercè Marçal.

Però, tot està a punt;
 l'artèria oberta;
 les mans enceses; el cos
 tens i expectant...
 i tot és tan a punt,
 que la sang se'm clivella!

«La sang se'm clivella», *Llibre d'Amic e Amada* (1980)

Bibliografia

- Lluís Alpera (1997): «Introducció» a Carmelina Sánchez-Cutillas, *Obra poètica*, València, Consell Valencià de Cultura, p. 9-33.
- M. Àngels Francés (2015): «Una travessa pel laberint: assaig d'interpretació d'*Els jeroglífics i la pedra de Rosetta*, de Carmelina Sánchez-Cutillas», *Caplletra*, 58 (primavera 2015), p. 9-28.

CARMELINA SÀNCHEZ - CUTILLAS MARTÍNEZ

**UN
MÓN
REBEL**

VALÈNCIA, 1964

CARMELINA SÀNCHEZ-CUTILLAS MARTÍNEZ

**CONJUGACIÓ
EN
PRIMERA PERSONA**

VALÈNCIA
1969

Carmelina
Sánchez-Cutillas

Els jeroglífics i la
pedra de Rosetta

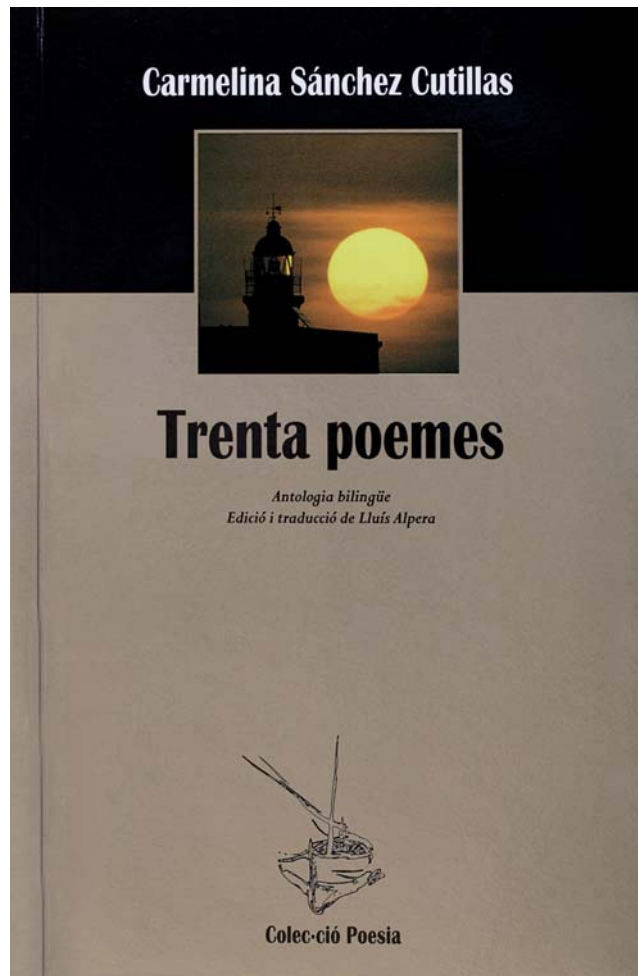
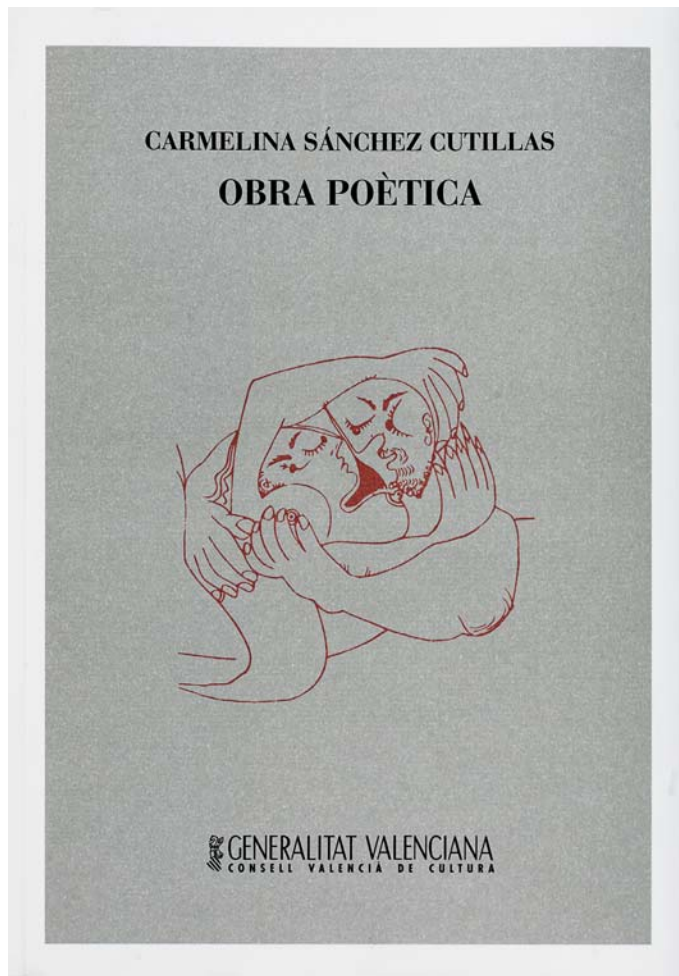
**CARMELINA
SANCHEZ CUTILLAS
LLIBRE
D'AMIC
E AMADA**

Fernando Torres

Editor S. A.

SCORPIO/POESIA

PARA EL PREMIO "AUZIAS MARCH", 1964

(modalidad: poesia valenciana)

J O I O S A G U A R D A

(versos de mort, versos
a mort)

autor:

Carmelina Sanchez-Cutillas

PREMI "SALVAT-PAPASSEIT", de POESIA.

32

DE LA CENDRA I LA FLAMA

lema:

POCHMOPREU

amagat el cor

Del poble agafaré la joia,
~~que~~^{car} la fira i els bous jo vullc alegre
presenciar. Faré meua la llum
de tots els vespres. Furtaré els gallardets
que al vent tremolen incansables...
i, d'ací el cant, d'allà la rosa.

Del poble agafaré la joia,
embriagant-me en el vi de l'ignorancia,
A viuré als límits dels afanys dels homes,
silenciant estos crits que em surten
encara insubornables; la sang,
la llengua antiga que ara parle.

Del poble agafaré la joia
més dilecta, que es perd pels carrers
de la fam, per la costera del mite,
A així seré com ells, si m'emblanquine
el rostre, i amague el cor a tot.

=====

Carmelina.66.

XXXI

La mort venia pels oberts portals ~~ix~~
de la mar, en carrossa verda
d'antiga molt retrobada remor.
I ens portava tresors de secreta
novíssima clara llibertat.
Per aixó, jo volguera saber
amb quin estricto dolor limita
la tanca més innoble del temps meu,
del temps nostre-rebel cicle frustrat
ja sense crits ni paraules millors-
abans d'endinsar-me a l'ampla
espesor salada de les aigües
i morir lentament, com un príncep
vessat per augusta fatiga.

=====
=====
=====

Benicasim. Agost, 1964.

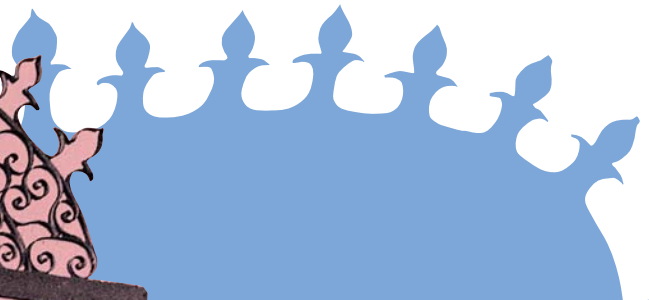
Carmelina Sanchez-Luchilla
de Del Romen

Gran Via Marqués Buñia 48
Valencia, (5)

I

DE LA CENDRA I LA FLAMA

Tinc una rosa vella entre les mans
i amb ulls cansats la mire...
Oh, l'infinita caiguda del temps,
l'ascensió lluminosa
des de l'abisme de la cendra al foc!
Si açò sembla un grapat de vida morta,
també les meues mans envelliran.
De quin arbust va nàixer esta rosa?
On són els cabdalosos rius de sang?

Matèria de Bretanya

«Que no la veu?, tan xicoteta i acabe de deixar entre les seues mans tota la Matèria de Bretanya.»

«Matèria de Bretanya», *Matèria de Bretanya*

Matèria de Bretanya, obra guanyadora del Premi Andròmina 1975, és un singularíssim llibre de memòries que recrea i literaturitza, amb una original prosa poètica, els records d'infantesa de l'autora, a Altea, durant els anys immediatament anteriors a la Guerra Civil.

La innocència de la veu narrativa assumida per una xiqueta de pocs anys (en el pla subjectiu, personal, individual) se superposa en la innocència d'un temps encara verge respecte de la tragèdia bèl·lica i la subsegüent dictadura franquista (en el pla general, social, col·lectiu).

En el capítol preliminar, «L'origen», l'autora proposa un pacte literari que apel·la a la facultat redemptora de la literatura contra els efectes devastadors del temps i la desmemòria: «He escrit aquest grapat de fulls perquè volia rescatar, salvar de l'oblit tot un món d'éssers i de coses viscudes».

Es mostra així conscient que, dels anys viscuts, només en queda el rastre incert de la memança: «Els homes i les dones i els xiquets del passat estan vius en la meua memòria, constitueixen el lligam entre el present i l'absència».

I reivindica, d'alguna manera, l'estratègia de l'evocació com a font primordial per a la creació i la recreació literària: «l'evocació pren el batec de la sang i s'omple del ressò dels noms habitats pels éssers i les coses que van existir un dia, i que ara recobren la forma i la presència sobre els fulls en blanc».

Heus ací, en definitiva, la poètica manera amb què Carmelina expressa el personal exercici literari de l'evocació i la rememança: «Un solc de dies cendrosos marca el camí que em separa d'allò que més m'estime, però arrape els records com qui arrapa la terra dels avis, fins que arribe a les portes del regne agredolç de la infantesa».

Al capdavall, *Matèria de Bretanya* —un dels llibres més llegits i celebrats de les lletres valencianes contemporànies— no deixa de ser un homenatge a la memòria, que colpeja el lector en la part més íntima de la capacitat emotiva, i l'empeny a reconsiderar els valors essencials de la condició humana: «Al marge de teoritzacions i taxonomies, excel·leix per la seua qualitat literària: aquella que és capaç d'infondre un alè de vida a la matèria dels somnis, d'atiar els vents del passat

Valencia 23-IV-69

Dr. Prof. Manuel Sanchis Guarner

CIUTAT

Molt distinguit amic i mestre:

Em permet d'enviar-li aquest grapat de folis amb un total de 25 capituls, dels quals però no conserve ni l'esborrador ni cap de còpia. I em dóna una mica de neguit aqò de demanar-li que ho llija, perquè em sembla que són molts els que ho fan i vostè ja estarà "més fart que Mahoma de la cansalà".

El treball és un intent d'escriure les memòries de quan jo era petita, i només començar-ho em vaig adonar - i em va sobtar - que els records de la gent i dels fets i de tot allò que voltava la meua infantesa retornaven ara a mí lligats amb els mateixos pensaments, rebel·lies, idees i dubtes que em van aclaparar aleshores. És tot, fets i pensaments, ~~va~~ esdevindre de debó.

Tinc moltes faltes; ~~de~~ ortogràfiques una pila, i de tota mena també. Pel que fa a l'estil, és el meu estil d'escriure i trobe que no sabria fer-ho d'altra manera. Si a vostè li sembla que cal, encara podria afegir alguns fulls i a tot el conjunt li donaria més o menys el títol de "Un camí per la memòria". Però si ^{el títol calent} a vostè li sembla que no cal ho deixaré de banda i l'oblidaré.

Em sembla que estarà assabentat de la mort de la poetessa rossellonesa Simona Pons, vídua Gay, el dijous 27 de març, prop passat.

Molt agraïda per tot, pel llibre de mon avi i per aquesta crítica que li demane, el salute ben atentament

Cronista Carreres, 4. porta 32.

i recuperar emocions guardades en la memòria que constitueixen la identitat present» (Esteve 2013: 172).

D'altra banda, l'exquisida sensibilitat de Carmelina Sánchez-Cutillas en *Matèria de Bretanya* permet establir paral·lelismes amb l'altra gran prosista del seu temps, Mercè Rodoreda. Tal com sosté Joan Borja (2001: 228): «trobem nombroses coincidències entre l'estil de *Matèria de Bretanya* i el tan estudiat *estil rodoredià*, de manera que els principals atributs amb què s'ha caracteritzat l'intimista estil de l'autora de *Mirall trencat* —la importància de l'anècdota, dels objectes quotidians; el valor dels símbols, la semàntica de les flors; la recreació de mites com el de la infantesa o el de la figura de l'avi...— són perfectament aplicables en la descripció del to de l'obra».

A partir de detalls, anècdotes, personatges, objectes, vivències i fets aparentment insignificants, l'autora amalgama —amb veu sensible, crítica i rebel— una rica i complexa imatge «d'un temps, d'un país». Paraules com *guerra, classe social, llengua, idioma, literatura, poesia, amor, feminisme, masclisme, gènere, patriarcat, dictadura, discriminació, societat, religió, opressió, identitat, nació o nacionalitat* —que, ben significativament, no apareixen explícitament esmentades ni una sola volta en tota l'obra!— poden donar compte dels interessos a què apunta el delitós «joc de memòria» que és *Matèria de Bretanya*.

Matèria de Bretanya

Carmelina
Sanchez-Cutillas

Bibliografia

Joan Borja (2001): «Carmelina Sánchez-Cutillas: matèria de memòria», dins E. Balaguer *et al.* (ed.), *Literatura autobiogràfica. Història, memòria i construcció del subjecte*, Paiporta, Denes, p. 221-232.

Anna Esteve (2013): «Matèria de Bretanya, de Carmelina Sánchez-Cutillas, en el context de la literatura autobiogràfica contemporània», *Caplletra*, 55 (tardor 2013), p. 153-174.

ENTRE CAPNEGRET I EL POBLE

La mar vivia a una badia molt gran. Un dels cantons d'aquella badia que hi era ^{de la mar} fa casa s'anomenava la Punta de l'Albir i l'altre ^{costat} el Morro de Foix, i cap ^{al} racó de l'Olla suraven els crestallots de l'Illeta i de l'illot. L'Aitena i el Picompana eren dos muntanyes joves i punxegudes i nigjornenques, que de tant de mirar-se l'aigua se n'havien tornat blaves. Fent frontera entre el nostre terme i els de Calp i de Benissa s'alçava la serra Borna; una frontera color de pèmpols daurats i de tardor que ^{estava} baixava al Collado del Mascaret i arribava a la Vall de Tàrbena, i hi era tota voltada de tossals apegats a les seues falces com cadells manant de la mar.

I nosaltres vivíem com si visquéssim a cavall entre el poble i Capnegret; al poble la casa de l'avi i les dels oncles, i a Capnegret la casa dels pares, vora la carretera però a aquesta banda, i només creuar la carretera la Venta del tio Catalí i mitja dotzena de ~~les~~ bancals i de margens i en acabant la mar. Però el poble estava molt propet i podíem anar caminant per la carretera o caminant per la via. Si anaves per la via t'estalviaves el carrer de la Mar i la costera de la Séquia i entraves al poble per Bellaguarda, però a mi em feia por per si un cas em topava amb el tren, perquè la via era un gran cavalló de terra aplanat per damunt, i per sobre aquest planer passaven dos ~~les~~ bigues de ferro llargues sense fi. Això eren els raïls i per a que no se'n mogueren del seu lloc, els homes que tenien compte de la via ficaven de tant en tant mig tronc d'arbre travessat. I els mitjos troncs eren les costelles del camí del tren, perquè estaven clavats als raïls com les costelles que estan apegades a l'espina. A banda i banda dels raïls havia una senda-rola de terra de dos o tres pans d'amplària per on passava la gent, i a mi em semblava que el tren n'agafaria amb les seues mans de ferro i se n'enduria.

Aquell que no volgués caminar, per un quinzet podia ~~haver-se~~ prendre la galera del tio Ximelo, tot el dia amunt i avall, de l'Olla a la plaça del Convent i torna i volta. L'Olla era una partida que començava en acabar la de Capnegret i després d'escampar-se pels costats de la carretera i vora la mar s'ajuntava amb la de la Galera, però abans d'ajuntar-se encara tenia temps d'arreglar un bon tros de la carretera de Callosa

Prosa creativa

«Visc tan lligada a tot el que es va fondre, que a vegades un crit que sona en la distància em sembla que és la veu del passat que em reclama.»

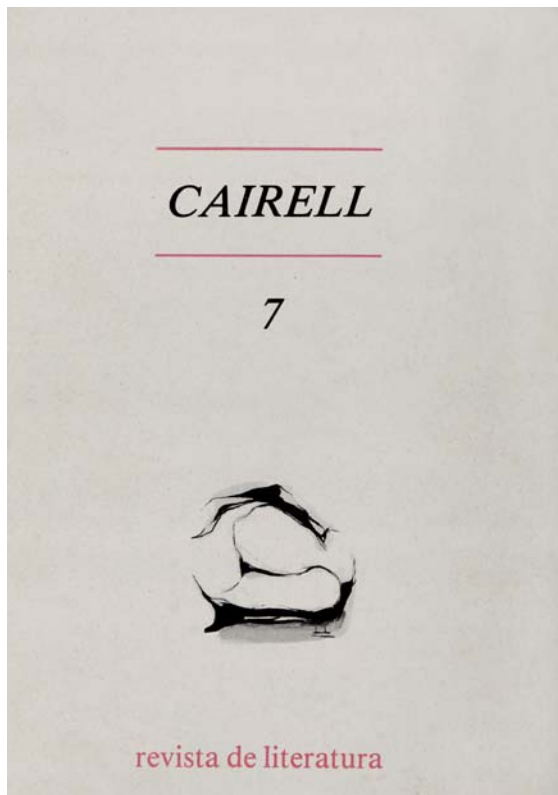
«L'origen», *Matèria de Bretanya*

En *Matèria de Bretanya* el passat s'evoca com un paradís perdut: una mena de refugi que propicia el doble al·licient del mite de la infantesa, per un costat, i l'al·químia de la literatura, per l'altre. En paraules de Vicent Salvador (2012: 18): «Carmelina escriu des d'una necessitat profunda que la duu a bastir un pont de memòria autobiogràfica feta literatura, una passarel·la sobre el riu de la vida que es projecta des de la dona adulta cap als orígens mítics del seu món d'infantesa».

De més a més, la recreació de tals «orígens mítics» en els anys de la innocència viscuts a Altea obté una força literària especial pels importantíssims canvis —socials, polítics, culturals, lingüístics, econòmics i tecnològics— que en el context valencià es van produir entre el moment literaturitzat (el de Carmelina xiqueta) i el moment de la literaturització (el de Carmelina adulta): uns canvis que, com sabem, van comportar un trasmudament dels hàbits i els costums de les persones com mai no s'havia conegut abans. *Matèria de Bretanya* és, per això, un valuós testimoni de la metamorfosi que s'ha produït al si del poble valencià des del món tradicional fins al món contemporani.

Però no és només en *Matèria de Bretanya* on podem constatar la inclinació de Carmelina Sánchez-Cutillas per literaturitzar els fets del passat. També en la resta de la prosa creativa de l'autora es genera un aparent desarrelament respecte de la contemporaneïtat. Així, per exemple, la carta apòcrifa de sor Isabel de Villena *A la reverent e honrada sor Francina de Bellpuig, monja professa al convent de la Puritat e cara cosina nostra* (1981) és datada l'any 1472. L'assaig *Violant d'Hongria*, fins ara inèdit, s'ubica en el segle XIII. I el text memorialístic *El llamp i la sageta dels records* (1979) —que podem entendre com una prolongació de *Matèria de Bretanya*— recrea els records d'infantesa durant el temps de la Guerra Civil:

Els xiquets no enteníem massa bé allò de la guerra dels grans [...]. L'únic que enteníem era que la mort s'ajocava molt propet de nosaltres, i que qualsevol dia la veuríem aplegar sorgint de la carretera, de la platja, tossals avall, pel camí de la via... Alta i escanyolida, la mort s'assemblaria a la tia Bacallara, la mare de la

Bacallareta, amb les faldilles mig espentolades, un mantó corcat caient-li pels muscles i el mocador negre al cap. La mort era vella, i lletja, i famolenca, i ara els grans en compte de fugir-li la cridaven. I en aplegar la nit —part de dia, no— sempre en aplegar la nit, començava a envair-me la por [...].

El llamp i la sageta dels records (1979)

Seria ingenu, en qualsevol cas, creure que la focalització de motius, personatges, circumstàncies i fets del passat en la prosa creativa de Carmelina respon a una deserció, una dimissió o un desinterés pel present. Ans al contrari: el passat és sempre enfocat de manera que permet fàcils extrapolacions al temps present en qüestions tan atemporals —i tan dignes de rebel·lió— com la discriminació per raó de gènere, la intolerància, l'opressió, el totalitarisme, el dogmatisme, la incomprensió, la injustícia, la violència, etc.

Ho podem comprovar, per exemple, en la suposada carta de sor Isabel de Villena a sor Francina de Bellpuig, en què Carmelina carrega, per mitjà de la fictícia veu de sor Isabel de Villena, contra la desbocada misogínia de l'*Espill* de Jaume Roig: «Lo dit mestre Roig diu al seu llibre que totes les dones som adultres e cantoneres e putanes e alcavotes, e de tota brutea plenes, tant carnalment com espiritual. E de les monges —sant Miquel beneït!—, diu que som unes merdoses e ço que no diu lo deixa dir entre ratlla e ratlla» (*A la reverent e honrada...*, 1981).

Es podria dir que la prosa creativa de Carmelina aposta per la reconciliació amb «els dies d'ahir» com la manera millor per a una eventual reconciliació amb *els dies d'ara* —i *els dies de demà*.

Bibliografia

Vicent Salvador (2012): *Figures i esbossos. Estudis sobre literatura valenciana contemporània*, Alacant, Institut Alacantí de Cultura Juan Gil-Albert.

A LA REVERENT E HONRADA SOR FRANCINA DE BELLPUIG, MONJA PROFESSA AL CONVENT DE LA PURITAT E CARA COSINA NOSTRA.

Molt amada e de mi cara cosina: vostra lletra ^{me} ~~he~~ rebuda, per la qual ~~cosa~~ hem sabuda, vostra bona sanitat, de la qual hem agut gran plaer. De mi e de les altres germanes de religió faç-vos saber com som ben sanes per divinal gràcia. Nogensmenys, la nostra bona e pietosa e reverent Mare, Abadesa que fou d'aquest Convent aqueis anys de la glànola passada (1459-1460), o sia abans de lo meu nomenament com a actual regidora de lo dit Monestir, està molt flacament; Déu li ajud en aytal fretura, de la qual cosa emperò n'haurém fort gran plaer.

Item cara cosina: la present missiva ^{vos} us la donaran ^{de continent} en la pròpia mà, la meua esclava Açareta, turquesa de nació, e lo meu criat Blasquet, menor de dies, dels quals me feu present lo meu amat nebot N'Enric Manuel, lo qual és ~~aitambé~~ del llinatge dels Villena. E així ~~va~~ureu lo molt secretament que vos escric, e tot per fer-vos saber ço que vós ja sabíeu ^{de} d'uns anys ençà; ço és, lo feyt del llibre de Mossèn Jacme Roig, lo qual fou, en veritat, bé disposat en tots afers e en física e en cirurgia, e feelment e gentil servia l'alta e honrada senyora la Reina, molt amada tia meua. Emperò, lo dit libre, que més sembla paridura de dimonis, ha fet e fa tot dia molta carrera, e s'escampa com taca d'oli llà on haja ramat d'homes. E lo dit, com a pregó va pregonant e publicant tota mena de pecats e de delic-

Dona rebel

«Al cap i a la fi, som un ésser que ha dormitat al llarg dels segles,
i que ara comencem a despertar-nos.»

Dona i literatura, mecanoscrit inèdit, 1992

L'obra de Carmelina Sánchez-Cutillas denota una profunda consciència de gènere, que es manifesta, en primer lloc, en estratègies de recuperació de la memòria de les dones i, en segon lloc, en una poètica de rebel·lia contra la ideologia patriarcal i de reivindicació de la identitat pròpia.

Pel que fa al primer aspecte, l'autora efectua una àrdua tasca d'arqueologia literària feminista. Investigadora i especialista en història i literatura medievals, bona part dels seus estudis recuperen per al present les semblances de reines, santes i escriptores de la Corona d'Aragó, com ara l'inèdit sobre Violant d'Hongria o els articles dedicats a na Sibilla de Fortià, na Constança Miquel, sor Isabel de Villena, etc., amb apel·lacions clares a la sororitat entre les dones dels territoris amb identitat compartida.

Adrece aquest parlament a les autoritats
que ens presideixen, a les nostres
germanes, a les meues germanes que
han vingut de més enllà de la mar i de
les muntanyes, i particularment les de
la meua ètnia: valencianes, catalanes,
mallorquines i de tota la Corona d'Aragó.

*La dona a la València medieval:
mite i realitat* (mecanoscrit inèdit, 1992)

Respecte del segon, tota la seua poètica és un cant de rebel·lia contra el silenci imposat, que és irat i reivindicatiu en *Un món rebel* i *Conjugació en primera persona*, críptic en *Els jeroglífics i la pedra de Rosetta*, melangiós en *Llibre d'Amic e Amada* i profundament arrelat a la infantesa en *Matèria de Bretanya*.

La dona a la València medieval MITE I REALITAT

Per Carmelina Sánchez-Cutillas

GENERALMENT en parla en la dona de l'era medieval de una dona que vivia en un caseró, la llar, la família, el poble, el país, el món. Però, en realitat, la dona medieval vivia en un món molt més complex i més ric. La dona medieval era una dona que vivia en un món de llibertat i de poder. La dona medieval era una dona que vivia en un món de respecte i de dignitat. La dona medieval era una dona que vivia en un món de amor i de fidelitat. La dona medieval era una dona que vivia en un món de força i de valentia. La dona medieval era una dona que vivia en un món de pau i de harmonia. La dona medieval era una dona que vivia en un món de vida i de esperança. La dona medieval era una dona que vivia en un món de felicitat i de benestar. La dona medieval era una dona que vivia en un món de glòria i de honor. La dona medieval era una dona que vivia en un món de poder i de influència. La dona medieval era una dona que vivia en un món de respecte i de dignitat. La dona medieval era una dona que vivia en un món de amor i de fidelitat. La dona medieval era una dona que vivia en un món de força i de valentia. La dona medieval era una dona que vivia en un món de pau i de harmonia. La dona medieval era una dona que vivia en un món de vida i de esperança. La dona medieval era una dona que vivia en un món de felicitat i de benestar. La dona medieval era una dona que vivia en un món de glòria i de honor. La dona medieval era una dona que vivia en un món de poder i de influència.

La dona medieval era una dona que vivia en un món de llibertat i de poder. La dona medieval era una dona que vivia en un món de respecte i de dignitat. La dona medieval era una dona que vivia en un món de amor i de fidelitat. La dona medieval era una dona que vivia en un món de força i de valentia. La dona medieval era una dona que vivia en un món de pau i de harmonia. La dona medieval era una dona que vivia en un món de vida i de esperança. La dona medieval era una dona que vivia en un món de felicitat i de benestar. La dona medieval era una dona que vivia en un món de glòria i de honor. La dona medieval era una dona que vivia en un món de poder i de influència. La dona medieval era una dona que vivia en un món de respecte i de dignitat. La dona medieval era una dona que vivia en un món de amor i de fidelitat. La dona medieval era una dona que vivia en un món de força i de valentia. La dona medieval era una dona que vivia en un món de pau i de harmonia. La dona medieval era una dona que vivia en un món de vida i de esperança. La dona medieval era una dona que vivia en un món de felicitat i de benestar. La dona medieval era una dona que vivia en un món de glòria i de honor. La dona medieval era una dona que vivia en un món de poder i de influència.

N'estàs contenta?, em pregunte cada dia en llevar-me del llit. Estàs contenta d'ésser dona? I en arribar la nit, pense en tot açò, car m'ajuda a pensar-ho la son dels altres. I és aleshores quan se me'n fuig la llibertat i fins i tot l'orgull, com dos lladrets alegres. Malgrat això, de matinada, retornaran a mi en silenci fidels al sexe que em donaren, al ganxet i a tot el vell cinam que em defineix, que ens defineix. «Fidelitat», *Conjugació en primera persona* (1969)

DONA I LITERATURA

En un món centrat en tot lo masculí, no és estrany que a hores d'ara ens preguntem per la literatura femenina, o millor encara, pel paper de la dona en la literatura. Un paper que, com passa amb les altres arts, no ha estat massa lluit en el cas de la dona si fem una comparança amb el número d'escriptors que han passat a la Història, i el dels varons literats.

Personalment crec que la dona sí que ha jugat un paper molt important en la literatura. Però, ^{de les} condicions socials, ^{o patriarcal} això paper pot haver segut el de ~~transmissor~~ ^{transmissor} oral; les llegendes, les històries recreades de fets esdevinguts en un poble, ~~les~~ les endevinalles, les màximes... e inclús, per què no, eixes receptes de cuina adobades amb recomanacions i encòdotes, que mareixen, en ocasions, el qualificatiu d'obra literària.

El transmissor oral de tot açò, de forma anònima, ha estat fonamentalment la dona, què, per altra banda ha segut ~~fundamentalment~~ la protagonista de la majoria de les històries, faules, novel·les o poemes creats per l'home des de la seua talaia de masole fort, d'heroi, de conqueridor, guerrer, pare, espòs, amant, amo i senyor. Crec que hauria que aplegar al segle XIX, per a contemplar un retrat de dona fet per una dona - unes heroïnes que, com les de les germanes Brönte, comencen a rebel·lar-se, i a mostrar la seua autèntica condició.

Poc a poc la dona comença a interessar-se per alguna cosa més important que una desgràcia ~~familiar~~ ^{d'amor}, o un infortuni familiar. Les protagonistes comencen a ~~morir~~ ^{morir}, i ~~morir~~ ^{morir} als seus bells cabets pren estatge un cervell, i fins i tot, els seus objectius en la vida van més enllà del matrimoni. Nogensmenys, a les nostres filles se les ha seguit distraent amb tebeos de princeses i amb contes de fades.

Avui la normalització és quasi total. ~~afirmem~~ ^{afirmem} ~~no~~ ^{no} Continuant surten noves autores, i encara que no ens donen el Novel, ningú no discuteix ja la capacitat literària de la dona.

Assolit açò, és la pròpia dona qui passa a preguntar-se, la que reflexiona sobre si existeix o no una diferència entre la literatura feta per una dona i la que fa l'home.

Petita història d'una petita dona
grosseja

Jo no els vaig fer el regal als
meus pares, del pa tradicional que
porten tots els vius; estranyament i
certe, la meua arribada a aquest món
foi com la d'una caiguda de impremta:
els dits tocats de tinta i un llepis
ben mossegat, en canvi de paper.
Concava més els llibres, que no
pas el minuton punt de ganxo, i
m'agradava la olor dels pergamins
i els records plens de vells manuscrits.
Fins els quinze anys - callada, treta,
solitària i pedant - jo veia
que els meus rebessais, aquells
que em miraven sempre des d'un quadre
entre cerquets i divinitats,
eren Uniquel de Llevant
i el rei Jaume el Conqueridor.
Ignorava el tracte amb els picus, cer
tenia per amics tots els
peçegenaris de la ciutat, en
tal que em parlaren de història.
I... aleshores l'amor va arribar un
exprespe, mentre que jo, torbada

i botiposa, anava despullant
una comprensió del meu avi.
Les certes que ~~era~~ ens cremarem el curs
i jo, escrites amb lletra
proceal encadenada,
fouen un motiu per avançar les
vozes, i el resultat de tot
quatre fills, quatre diònies

Uns anys passaren entre afany
melmessos i "premis extraordinaris",
així, fins que concursí al "Valencià"
amb un reüll de poemes
allungats de tota preocupació
idiomàtica, sense cap recel.

Però, el principal botipi, aquell qui
honi avomena "Morro de Vagues"
i va setmanalment al tint,
m'els tombarà tots per terra, com un vent
de tramuntana, i així doncs,
jo vaig tastar primer l'afort
d'una garlanda d'aglasses
que no pas el llorer o la murtra.

29 de maig de 1964, mentre que esdevé
l'entrega dels premis "Valencià" de literatura

Identitat

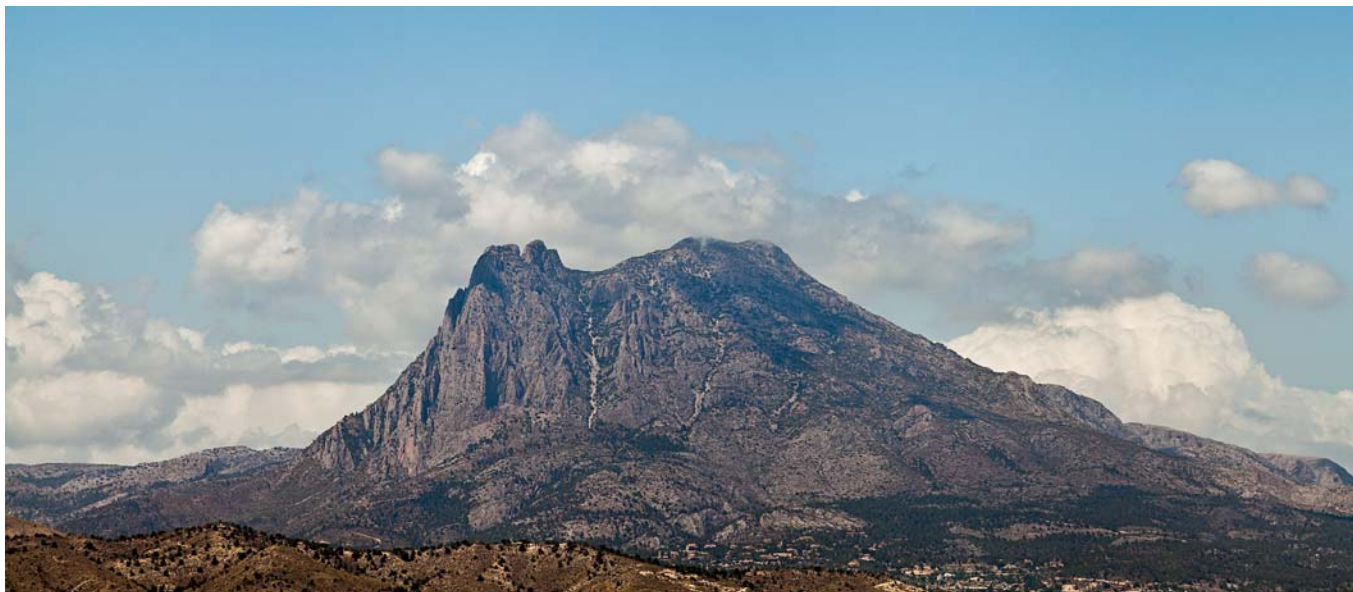
«Estime la mar, el riu i la pluja, l'Aitana i el Puigcampana, els ocells i els fets petits de cada dia.»

Carmelina Sánchez-Cutillas, semblança autobiogràfica

Sobre la base dels «fets petits de cada dia», i a partir d'una geografia estimada, immediata i íntima, Carmelina Sánchez-Cutillas reivindica la identitat de les coses concretes, tangibles i reals com a antídoto davant la hipertròfia dels fanatismes ideològics, els paradigmes totalitaris i les abstraccions patriòtiques:

Tots dos partits volien salvar Espanya, salvar-la potser que d'ells mateixos. I mai no es llevaven la paraula «Pàtria» dels llavis. Però llavors, jo vaig prendre la consciència del que volia dir aquell mot, perquè abans d'allò la pàtria meua era tota la terra encerclada per l'Aitana i per Bèrnia i per Puigcampana, i tot el semicercle de la mar que tremolava entre la ratlla de l'horitzó i la serra Gelada i el morro de Toix i el penyó d'Ifac al més lluny. Ara jo sabia que allò tan entranyable era la meua petita Pàtria, i que la gran, la de tots, estava feta de petites; com les

magranes, que són fetes de pinyons petits
i apretats i de la color de la sang.

«La política», *Matèria de Bretanya* (1976)

En l'obra de Carmelina Sánchez-Cutillas assistim, per tant, a la construcció d'una identitat pròpia en què «les petites coses amigues» de la vida quotidiana —les coses concretes i tangibles, les «coses palpables»—, esdevenen per fi protagonistes, i s'arroguen, sense ínfulas ni grandiloqüències, una poderosa funció evocativa i simbòlica:

Vull palpar el present. Fer eterns els meus jorns
adelerats.

Trencar el ritme de la llum
que ens acosta a la nit, a l'oceà ombriu
del no existir.

Arbres. Ocells. Flors vermelles.

Pluja. Rocams.

Oh, com desitge estrényer coses palpables!

—les petites

coses amigues, les grans coses palpables—.

«El “demà” és lluny», *Un món rebel* (1964)

CARMELINA SÁNCHEZ CUTILLAS

Sóc independent, rebel i bohèmia

Es difícil, arrencar-li unes declaracions. Qüestionari en mà, Carmelina ha accedit, però, a donar satisfacció a les nostres curiositats. Aquestes són les seues respostes, i les nostres preguntes.

R.V.M.

Si arribeu a tractar-la us semblarà una dona oberta, d'una gran simpatia personal, i d'una ironia més aviat càustica, heretada de lectures doctes i clàssiques. En les seues aparicions públiques, actes culturals on van amics seus, Carmelina sol apréixer *drapée* com cal, però sense pretensions ni esnobisme. Si la confiança li ho permet gosa fer alguna confidència, però més normalment és una dona que calcula i que diu sols els mots precisos i escaients. "Puc semblar parladora i fins i tot presentar un temari de conversa nombrosos i divers, però sóc tremendament introvertida".

LES MONGES, "MADEMOISELLE" I TOT AIXÒ

Poetessa, narradora, és possible que haja fet més d'una confidència literària i que s'haja permès la llibertat de dir algun secret. "La literatura ha estat i és el vehicle, el camí, el procediment per a dir el que volia. He contat els records dels temps, de les coses; eixos records que em puguen a la gola com un glop de vi torbador. He llançat crits de protesta i de rebel·lió —com a *Món rebel* i a *Conjugació en primera persona*—, però de secrets... com si fos de l'*Intelligence service*".

Si a *Matèria Bretanya* —la novella amb la qual va guanyar el premi de narrativa Andròmina— contava la seua

infància, és de suposar que encara li quedarà matèria per contar. La joventut, la maduresa... Ens la contarà? "Tinc al cap moltes coses, pegant voltes, capgirant-me el cervell. Quan puga seure davant d'unes quèstions blanques possiblement faré quelcom, però no sé quina cosa serà. I si ho sabés tampoc no ho diria, "por no hinchar el perro" i que no s'aprofiten els altres".

Sobretot, en eixa narració, traspuja la influència que ha exercit sobre ella la família. "He bandejat l'influx que jo considerava... diguem-ne nociu, del meu nucli o estament. Quan era xicoteta sí que em sentia aclaparada, a voltes. Les monges i *mademoiselle* i tot això. Però trobe que és més important la part positiva que no pas la negativa, de tota la influència que he rebut. Gràcies a l'educació rebuda, o al cercle de vida que em voltava, tinc un bagatge o un recapte cultural prou complet. Tu saps el que representa obrir els ulls a la vida i en compte de trobar-te "sonajeros" i animals de "peluche", veure't voltada de llibres, de col·leccions arqueològiques, de tapissos, antiguitats i meravelles de tota mena? I tot açò i jo i els meus entre els murs de la casa-palau de mon avi, al carrer Governador Vell (on viuen ara els Manglano)".

"¿POETESSA? NO SÉ QUÈ VOL DIR AIXÒ"

De totes formes no resulta tan

corrent que eixira poetessa. "No sé què vol dir la paraula poetessa. Al meu diccionari mental i particular no l'he poguda trobar". Amb títol o sense títol, la qüestió és que va publicar uns primers llibres prologats per Almela i Vives i per Vicent Andrés Estellés. Són els seus descobridors? "Els pròlegs fets per Almela i Vives i per Vicent Andrés Estellés van ser una mica el *consuelo de tontos*. I això ho dic per mi. Jo em vaig presentar sense saber-ho ningú al premi eixe de la Diputació, amb *Un món rebel*, i sé que el meu llibre va armar tant de soroll com per a que se n'anaren a la Facultat a preguntar per un possible autor. No me'l van donar, per coses, i en acabant, en saber que era meu, el senyor Almela que l'havia votat ignorant el nom de l'autor, va dir que em faria el pròleg. Amb *Conjugació en primera persona* passà poc dalt o baix el

Escriure m'ajuda a fugir de la realitat

mateix, canviant el llibre i el senyor del jurat, el qual fou aquesta vegada Vicent Andrés Estellés. O siga que si vols dir si van ser els meus descobridors, te diré que em van descobrir quan jo mateix havia fet la meua descoberta. Un dilema com el de Cristóbal Colón i Eric el Roig". Llibres que passaren, dissortadament per a tots, desapercibuts i que són amb els de Vicent Andrés Estellés el millor de la poesia realista dels seixanta. La revaluació poètica de Carmelina tingué lloc en els setanta, per obra i gràcia d'un llibre finalista als premis d'Octubre, *Els jeroglífics i la pedra de Rosseta* on es mostrava més avantguardista que ningú. "Del llibre *Els jeroglífics i la pedra de Rosseta* no vull parlar. Si he fet alguna cosa bona i intel·ligent, és aquest llibre. Ara bé, possiblement és un llibre per a minories. Clar que també pense que el *pitecantropus* erc-

Llengua

«Pregue, somnie i fins i tot maldic en valencià»

Carmelina Sánchez-Cutillas, semblança autobiogràfica

Carmelina Sánchez-Cutillas, nascuda a Madrid, va desafiar totes les inèrcies sociolingüístiques d'apostasia lingüística que, en el seu temps, es produïen en el seu context familiar i vital. Així, a pesar que en els inicis, durant la dècada dels cinquanta, va temptejar la possibilitat d'escriure textos literaris en castellà (hi ha constància que va arribar a redactar en eixa llengua una novel·la, *Sobre estas tierras*, i un parell de poemes, *Virazón y Terral* i *Versos para un río muerto*, que no van arribar a veure la llum editorial), a partir dels anys seixanta va prendre la ferma decisió de crear i publicar tota la seua obra literària en valencià. En definitiva, en matèria de llengua, sempre es va arrengher, inequívocament, del costat dels qui, en plena dictadura franquista, van decidir arriscar-se a estimar, reivindicar i practicar la diversitat —i la llibertat— de les paraules.

Oberts al diàleg. A les paraules senzilles i directes.

Heus ací com esperem un jorn i un altre jorn. Sempre esperant-vos.

Oberts a la sinceritat dels mots que encara no hem pronunciat, i ja tremolen als nostres llavis.

Oberts a eixes veus que mai s'alçaren iracundes però que demanaven llibertat des de les fronteres del silenci, potser ens enteníem tots, al costat de la trista «Babel» on es barregen força paraules.

«Oberts al diàleg», *Un món rebel* (1964)

L'avi de Carmelina, el folklorista alteà Francesc Martínez i Martínez, va exercir una influència decisiva en l'assumpció del valencià com a llengua vital i d'ex-

pressió literària. Un passatge de *Matèria de Bretanya* ho il·lustra expressament. Es tracta del capítol «El cèrcol i el bassot», en què es relaten els fets posteriors a l'incident que es desencadena quan Carlos, el germà de Carmelina, es baralla amb un altre xiquet, li agafa el cèrcol i li'l llança dins d'una bassa:

Però en aplegar a casa i oblidant les convidades de ma mare vaig començar a cridar des de la porta, «mamà, Carlitos ha tirado un cerdo al agua». I gràcies que Maria Ronda mig plorant de tant de riure's, va explicar el *lapsus linguae*, perquè si no els calbots haurien estat ara per al meu germà.

Al meu avi no li va fer gens de gràcia, i deia que era una vergonya que els seus nets no sabien parlar valencià. Del que farien amb els meus germans no me'n recorde, però sobre la meua persona va disposar que aniria a costura perquè, amb el tracte amb les altres xiquetes del poble, pogués adquirir una millor coneixença idiomàtica. I així fou com a l'endemà, amb la cadireta de boga i un tros de pa i companatge, em dugueren a la casa de la mestra Cantarrana, com li deien de malnom. «El cèrcol i el bassot», *Matèria de Bretanya* (1976)

Ben mirat, qualsevol obra literària és indestriable de les paraules que la conformen i de les adherències culturals que tals paraules proposen. És a dir: de la llengua i de la cultura (de la relació dialèctica entre la llengua i la cultura) que l'autora o l'autor hi posa en joc. En el cas de Carmelina Sánchez-Cutillas, l'aposta per un model de llengua d'aparença senzilla, directa i col·loquialitzant, amb un equilibri modèlic entre la vivacitat oral de l'idioma i la formalitat d'un registre literari elaborat, culte i elevat, representa una veritable fita en el procés de normalització d'un model de llengua literària per a les lletres valencianes contemporànies. En paraules de Josep V. Garcia (2017: 87-88): «la integració d'elements de la narrativa oral o del discurs oral espontani en el discurs literari —escrit i planificat— constitueix un dels artificis estètics més reeixits de *Matèria de Bretanya*».

Certament, la llengua —el model de llengua, l'alquímia de les paraules— és un dels valors més reeixits de *Matèria de Bretanya*. I, en general, del conjunt de l'obra literària de Carmelina Sánchez-Cutillas.

Bibliografia

Josep Vicent Garcia (2017): «L'oralitat en *Matèria de Bretanya*, de Carmelina Sánchez-Cutillas», *L'Aiguadolç*, 46, p. 73-90.

P. 1 - rútila 4. Adés = entones - Abans =
antes - millor ades? (pel paràgraf que explica
serien aquesta abans -

P. 1 - rútila 8. lo millor - el millor?

P. 2 - 2^{on} paràgraf. rútila 13. Adés per adés -

P. 2 - final - se uns ha despedido -

P. 3 - 2^{on} paràgraf. rútila 5 - i en gaudirem d'ells

P. 3 - final hús fet de nospas -

P. 4 - rútila 8. lluc - questo (ací que questo és millor)
questo és un costellament del setge, però és distint
al públic. Per a mi és fàcil de deparar un des des
l'ocurs - x

P. 4 - rútila 18 llengua de gel

P. 4 - rútila 24. a la porta

P. 4 - rútila 25. a l'ombra d'uns camps

P. 4 - 2^{on} paràgraf. rútila 10 - d'abans. d'adés

P. 4 - 2^{on} paràgraf - rútila 11 - a una capelleta (ho
alça al cel, en un cel, estem a alta, en
alta

Interrogant frimotepe

P. 4 - final els altats

que vol dir { Des de les llengües

P. 5 - 1er paràgraf. 2^{on} paràgraf. este mig esborrat.

P. 5 - 2^{on} paràgraf. final, per que collim en l'època
guerra? -

P. 5 - final - armat, o Merda
mirar l'alivell, sul diu "Armar, variant
o sinonim de rotar. cost. armar". Armar 578

P. 5 - 1er paràgraf. final. no sabem

P. 6 - 2^{on} " Però a l'endemà, per l'endemà

P. 6 - 2^{on} paràgraf. rútila 4. hite men -

P. 7 - 2^{on} paràgraf. rútila 11. altra volta tenir per tenir

P. 7 - " rútila 12 - aprenim o deprimim?

jo vol dir deprimim.

el mitjà, rútila 17. vam aprendre, vam deparar
el exalt

P. 10 - 1er paràgraf. rútila 26. facistes feistes
i a l'altra rútila conspir des d'uns arros -

P. 10 - 2^{on} paràgraf. rútila 2 - barbes, i us barbes -

P. 10 - final traballos -

P. 11 - rútila 4 de desdijuni, o del desdijuni?

P. 11 - final. una vegada gants, o un cap parats?

perque a l'altra rútila es repeteix la paraula vegada
(o dir "després caure altra volta" L'al corollari
hi dona el sentit de [vegada])

P. 12 - rútila 10. d'ací uns dies, al cap d'uns dies -

P. 12 - rútila 11. va vinde, va venir
vinde seria dialectal però m'agrada més -

al mitjà en passa amb tinguerem i tingressen
salvar - ho?

P. 12 - rútila 18 - el fet de tenir, tenir -

P. 12 - 2^{on} paràgraf. ambòlic car, ambòlic perque -

P. 13 - rútila 3. haverem estimat, haguéssim estimat -

P. 13 - 1er paràgraf. final. culdors d'arros facidra (si es
pot afegir)

P. 14 - 2^{on} paràgraf. Pengs, Pengal d'Ifach d'Ifac

P. 14 - 3^{on} paràgraf. rútila 3. de dejar, car - dejar car,
a continuació tenir tenir

cade bande, o escansa bande

ten de jo gants, tenir jo gants

Relacions literàries

«I així em presente ara, amb les mans mig buides,
aprenent de moltes coses i mestre de cap d'elles.»

Carmelina Sánchez-Cutillas, semblança autobiogràfica

Carmelina Sánchez-Cutillas guanya una gran rellevància en el panorama literari valencià arran de la publicació de *Matèria de Bretanya* (1976), que va acompanyada d'un pròleg firmat per l'erudit Pere Maria Orts. Abans d'això, però, dos figures també fonamentals de la intel·lectualitat de l'època li fan els pròlegs a *Un món rebel* (1964) i *Conjugació en primera persona* (1969): Francesc Almela i Vives i Vicent Andrés Estellés, respectivament, que destaquen l'emergència d'una nova veu poètica, intensa i rebel. Manuel Sanchis Guarner, a més, firma la contraportada de la biografia que Sánchez-Cutillas li dedica a Francesc Martínez i Martínez, i destaca la gran erudició i curiositat científica de l'autora.

L'abundant documentació sobre les relacions epistolars que Sánchez-Cutillas manté amb persones capdavaneres de la cultura valenciana del moment demostren el seu afany per participar en la (re)construcció d'una llengua i una literatura malmeses per la dictadura: a banda dels intercanvis amb els homenots esmentats, hi ha

proves d'una intensa correspondència amb Emili Boïls, Beatriu Civera, Maria Beneyto, Dolors Orriols, Roser Matheu, Josep Giner, Josep M. Casacuberta i algunes cartes esporàdiques amb altres noms de referència, com ara Vicent Andrés Estellés, Joan Fuster o Joan Valls, entre d'altres. Així, l'autora crea una xarxa de relacions metaliteràries i d'intercanvi d'informacions culturals diverses que li aprofiten de referència per a la construcció de la seua figura pública, sovint en relació amb les edicions dels seus llibres o els premis literaris en què participa. De fet, figura com a guanyadora de deu guardons en els Jocs Florals de Lo Rat Penat i altres institucions, entre el 1954 i el 1969, tot i que l'alt nivell d'exigència a què sotmet la pròpia obra implica que no sempre estiga satisfeta dels resultats, quan no resulta premiada:

Indiscutiblement, el millor treball, el més fi intel·ligent, el més profund i literari, era el seu.

Josep Giner, carta a Carmelina Sánchez-Cutillas (sense data)

Sra. Carmelina Sánchez-Cutillas
València

Distingida amiga:

Moltes, moltíssimes gràcies per la teua generosa informació sobre el problema que et consultava. Em convenia molt d'aclarir si havia existit o no un Ausias l'any 1349. I t'explicaré per què.

Segon la teoria actualment més formalitzada, Ausias és la forma o "veraió" catalana del nom d'un sant provençal, sant Aulzias o Augias de Sabran. Aquest sant fou canonitzat l'any 1369. Per tant, val la pena de puntualitzar si acf ja teníem algun Ausias abans d'aquesta data, cosa que obligaria a revisar el plantejament de la cosa.

Es curiós d'observar que la tradició historiogràfica local situa Ausias en el moment mateix de la Conquesta: així el reverend Escolano en cita dos en la repoblació o el repartiment de Xativa el 1244; així, també, el pseudoFebrer de les "Trobres" n'esmenta un altre; el presumpte Ausias del Bosch del 1349 en seria un exemple més. Probablement, els nostres erudits, a l'hora d'"inventar" un nom de resonàncies "antigues", van pensar en Ausias. Això ja és interessant. És possible, igualment, que, més que "inventar-se'l", haguessen calgut en l'error per una mala lectura o una interpretació precipitada d'algun document. No ho sé. En tot cas, és important d'eliminar qualsevol dubte respecte al particular. Continuaré la inquisició.

He escrit, fa dies, al senyor Cerveró. Supose que ja em dirà alguna cosa. Estic segur que en els seus fitxers té dades aprofitables sobre aquest punt, i en la "Història" de Martí de Riquer ja se n'han filtrat algunes de decisives.

Perquè, no sé si t'ho vaig dir en la meua carta anterior, no solament es tracta de fixar cronològicament l'aparició del nom Ausias, sinó també de comprovar la seua expansió i la seua perduració. Per això "busque" tota mena d'Ausias, grans o petits, nobles o plebeus, i de qualsevol època que siguen. De les teues fitxes n'he tret un que encara no coneixia (l'"argenter" que cotitza per a les obres de la Trinitat). És una contribució ben útil, que t'he d'agradir.

En unes poques famílies aristocràtiques valencianes—Crespi, Rotllà (o Rotglà), Despuig—sembla que el nom Ausias fou "hereditari": he recollit notícies de dos o tres personatges de cada una d'elles, que van ~~existir~~ del XV a finals del XVI. ¿Saps si hi ha publicada alguna monografia "genealògica" que puga consultar amb profit? Aquest ram de la bibliografia indígena no m'és familiar...

No sé com "pagar-te" la feina. ¿Tens ja el meu últim llibre, "Heretgies, revoltes i sermons"? Si no, digues-m'ho i te l'enviaré.

Cordialment

He rebut la seua lletra plena d'elogis i molt encoratjadora: jo no sé què dir, trobe que donar-li les gràcies és molt poc. Malgrat que estic acostumada a no tindre grans èxits als premis literaris, encara em cou el de «Lo Rat Penat».

Carmelina Sánchez-Cutillas,
esborrany de carta a Josep Giner (26-2-1962)

Entre els noms de referència de Carmelina, destaca la importància de les escriptores esmentades, amb qui contrau una relació de complicitat personal i literària encaminada a construir una genealogia femenina en qui emmirallar-se. Segons Maria Lacueva (2019: 347), l'autora té en comú amb Beatriu Civera, Maria Beneyto, Anna Rebeca Mezquita i altres dones intel·lectuals de l'època «la consciència tant de la seua capacitat per viure de la ploma, encara que no els calguera escriure per mantenir-se econòmicament, com de la projecció social que els donava la seua obra. La importància d'aquest fet rau, és clar, en l'avanç irreversible que això significa, ja que van donar els primers passos, en unes circumstàncies ben adverses, cap a la normalització de la figura de la dona valenciana que escriu en català i que es compromet, públicament, amb la llengua i la cultura que considera pròpies».

Bibliografia

Maria Lacueva (2019): *Les dones fortes. La narrativa valenciana sota el franquisme*, València, Institució Alfons el Magnànim.

EDITORIAL MOLL

Torre del Amor, 6 - Tel. 22 41 76

Apartado 142

PALMA DE MALLORCA

14 setembre 1972

Sra. Carmelina Sánchez-Cutillas.
Cronista Carreres, 4, porta 32.
VALENCIA - 3.

Distingida senyora:

Atenent la seva indicació, he cercat les cartes que pogués tenir del seu senyor avi a Mn. Alcover, i precisament a l'any 1925 he trobat la que deu correspondre a la que vostè té del canonge mallorquí. Es una targeta postal; la lletra és molt clara de color i sobre el text hi ha els mata-segells que dificulten encara més la reproducció en fotocòpia. Per això he cregut millor copiar-la a mà. Li adjunte la còpia fidel.

Sobre la casa Donaila no sé què dir-li. A primera vista sembla que podria ser un resultat bastant normal de Aguila (Dona Àguila), en quant a la forma; però ja no sembla tan normal en l'aspecte conceptual. Crec que no podem menysprear la indicació de la dona d'Altea que afirma que la gent canviava en Aila el nom d'Àngela. Es un canvi una mica complicat, però convindria tractar de corroborar-lo amb altres testimonis.

Si en alguna altra cosa puc ser-li útil, estic a son manar.
Molt atentament,

Francesc de B. Moll

Al senyor professor m
Marmel Sanclús Graner, mestre
sempre, amic sempre.

~~Carmelina Sánchez-Cutillas~~
me dal, 1964

UN MÓN REBEL

Benidorm 28-10-75

Enhorabona.

Besa la seua ma

Pere M. Orts i Bosch

Jordi Joan, 19

València-4

Geografia literària

«Soc plenament mediterrània»

Carmelina Sánchez-Cutillas, semblança autobiogràfica

La mar vivia a una badia molt gran. Un dels cantons d'aquella badia que era la casa de la mar s'anomenava la Punta de l'Albir i l'altre cantó el Morro de Toix, i cap al racó de l'Olla suraven els crestallets de la Illeta i de l'Illot. L'Aitana i el Puigcampana eren dues muntanyes punxegudes i migjornenques, que de tant de mirar-se l'aigua se n'havien tornat blaves.

«Entre Cap Negret i el poble», *Matèria de Bretanya* (1976)

En el suggeridor inici de *Matèria de Bretanya* Carmelina Sánchez-Cutillas fixa, amb la força atàvica dels topònims, les coordenades geogràfiques de l'univers vital que insistentment descriurà i recrearà en la seua obra literària: Altea, «la casa de la mar».

La seqüència inicial continua amb una descripció de la serra de Bèrnia, que culmina amb una sorprenent imatge final.

Fent frontera entre el nostre terme i els de Calp i de Benissa s'alçava la serra Bèrnia; una frontera de color de pàmpols daurats i de tardor que neixia al coll del Mascarat i arribava a la Vall de Tàrbena, i estava tota voltada de tossals apegats a les seues faldes com cadells mamant de la mare.

«Entre Cap Negret i el poble», *Matèria de Bretanya* (1976)

Una tal comparació mostra que la literatura no solament és útil per a viure, dins de la que tenim, altres vides de propina; ans també per a conceptualitzar, interioritzar i dotar de significats la realitat que ens envolta. Fet i fet, ningú que haja admirat mai els peculiars relleus de la serra de Bèrnia des d'Altea no podrà tornar a contemplar la mítica muntanya de la Marina sense projectar-hi, necessàriament, la poètica i vivificadora imatge de Carmelina.

PLAZA DE
DESCRIPTORA
CARMELINA
SANCHEZ-
CUTILLAS

à
Carmelina
Sánchez-Cutillas
Esriptora de l'any 2020

www.avl.gva.es